

УДК 342.7–055.2(410) «1905/1913»

Наталія Залеток
(м. Київ)

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ЖІНКАМ ВИБОРЧИХ ПРАВ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (1905–1913 РР.)

У статті досліджуються особливості взаємодії активістів жіночого руху та британських політичних сил у контексті боротьби за надання жінкам виборчих прав. Акцентовується увага на ключових позиціях у відображенні засобами масової інформації політичного нерівноправ'я жінки та діяльності суфражистського руху у Великій Британії.

Ключові слова: жінка, право голосу, суфражистський рух, засоби масової інформації.

У сучасному світі, на хвилі перегляду традиційних стереотипів через призму гендерного аналізу, погляди на місце жінки в суспільному житті зазнають істотних змін. У цьому контексті історія боротьби жінок за громадянські права постає у новому світлі, а тому потребує більш глибокого аналізу.

У цілому надання британкам виборчого права супроводжувалось тривалою боротьбою, яка в історіографії відома під назвою «перша хвиля» фемінізму або «суфражизм» (від англ. «suffrage» – «право голосу»).

Британський суфражизм характеризується наявністю двох основних течій: поміркованої та радикальної. Діяльність представників цих течій була спрямована на досягнення єдиної мети – надання жінкам виборчого права, але мала істотні відмінності у засобах її досягнення.

Мета статті – дослідити боротьбу британських жінок за надання виборчого права на тлі політичних дискусій й проаналізувати особливості висвітлення цієї боротьби у тогочасних ЗМІ.

Зважаючи на посилення активності суфражистів у перші десятиліття ХХ ст., їхня діяльність не могла залишитись поза полем зору суспільства. Насамперед, до них була прикута увага преси.

На початку ХХ ст. поміркована течія суфражизму була представлена Національним союзом жіночих суфражистських товариств (далі – НСЖСТ) на чолі з Міллісент Фосетт. НСЖСТ мав у своїх лавах найбільше прихильників у порівнянні з іншими подібними організаціями. Як методи боротьби НСЖСТ використовував агітацію, петиції, пропаганду тощо.

Представниці радикальної течії британського суфражизму були об'єднані у Жіночий соціально-політичний союз (ЖСПС) на чолі з Еммелін Панкхерст, створений у 1903 р. У науковій літературі активісток цієї організації (ЖСПС був виключно жіночим об'єднанням) називають також суфражетками або мілітантками (від англ. «militant» – «войовничий»), оскільки, на відміну від поміркованого крила, ЖСПС використовував екстремістські методи боротьби, які часто йшли у розріз із законодавством та нормами моралі.

Насамперед, боротьба жінок за право голосу знайшла своє відображення у карикатурах, зміст яких залежав від позиції редакції видання, їхніх авторів та політики держави. Зокрема, просуфражистськи налаштована газета «The Punch», вказуючи на несправедливість у становищі жінок, надрукувала на своїх шпальтах карикатуру під назвою «Гідність права голосу» (1905 р.) (Рис. 1).

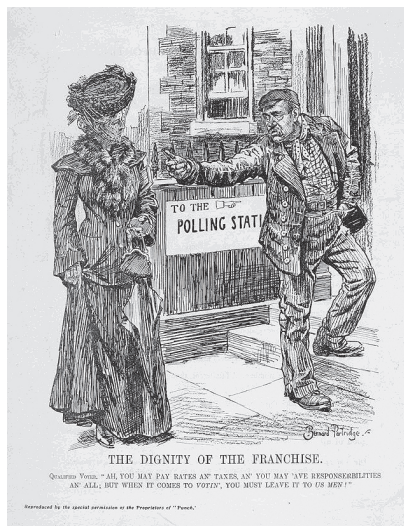

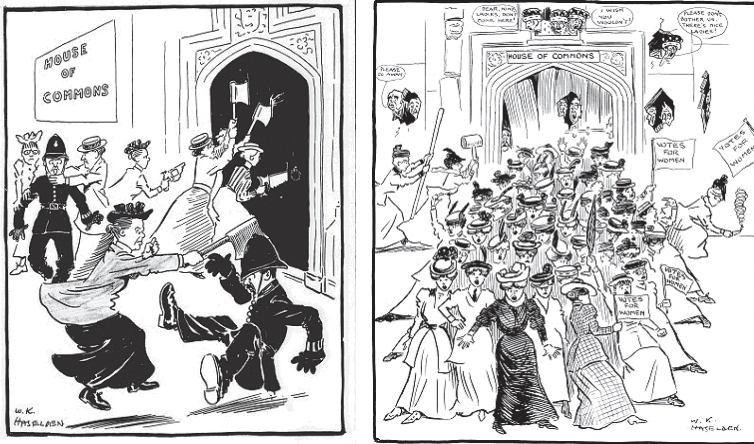
Рис. 1. «Гідність права голосу»

На ній розміщено репліку «кваліфікованого виборця» пролетарської зовнішності до заможної жінки: «Ви маєте сплачувати податки і виконувати свої обов'язки, але коли справа доходить до голосування, ви маєте залишити цю справу нам, чоловікам!» [11].

У цій карикатурі відображена несправедливість, на яку давно посилались суфражисти у своїй боротьбі – попри той факт, що на жінок було покладено обов'язок сплачувати податки, привілей представництва їм так і не був наданий. Хоча, відповідно до англійського законодавства, існував прямий зв'язок між оподаткуванням і правом голосу. У зв'язку з цим, просуфражистськи налаштовані жінки-власниці організовували акції громадянської непокори, відмовляючись від сплати податків, допоки їм не буде надано право голосу, виступаючи під девізом «Ні оподаткуванню без представництва» («No taxation without representation»).

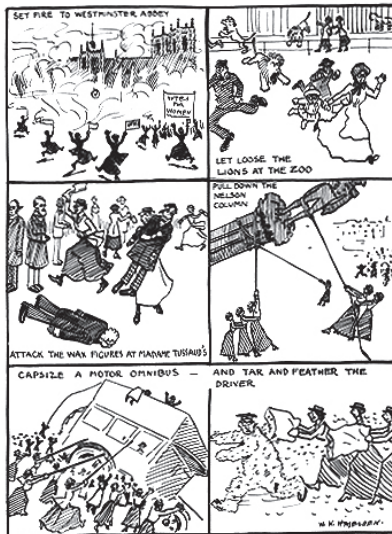
У карикатурі також піднято ще одну важливу проблему, яка стосувалась надання права голосу малоосвіченим верствам населення. Вона була актуальною як у контексті суфражистського руху (ситуація, коли заможна освічена жінка не мала політичних прав, на відміну від частини її прислуги), так і у контексті розширення кола виборців в цілому, оскільки відомо, що частина британського політикуму завжди виступала проти запровадження загального виборчого права. Ще у 1797 р. депутат-ліберал Чарльз Джеймс Фокс заявив, що, на його думку, «...усі представниці вищих прошарків в Англії є більш придатними кандидатурами (для одержання права голосу – Авт.), ніж їхні неосвічені співвітчизники чоловічої статі – вихідці з нижчих прошарків суспільства...» [9, р. 73–74].

Варто зазначити, що нерідко різні видання відверто висміювали поведінку суфражистів, особливо їхнього мілітантського крила. Так, у 1906–1907 рр. на сторінках видання «The Daily Mirror» карикатурист Вільям Керрідж Хейселден зобразив натовп агресивно налаштованих жінок, які беруть штурмом Палату громад, і переляканих парламентарів, які умовляють їх цього не робити (рис. 2) [5; 7].

Рис. 2. «Суфражетки»; «Виборче право для жінок: чи отримають вони його»

Знайшла своє відображення і радикалізація методів діяльності суфражеток (рис. 3).

Рис. 3. «Пропозиції для суфражеток. Як отримати право голосу» (1909)

Бажаючи підкреслити абсурдність дій мілітанток, Вільям Керрідж Хейселден запропонував для їхньої боротьби декілька «дієвих методів» – підпалити Вестмінстерське Абатство, випустити левів із зоопарку, розтрити воскові фігури у музеї мадам Тюссо, звалити Колонну Нельсона, а також перекинути омнібус, ввіймати його водія, обмазати смолою і обваляти його у пір'ї [6].

На період з 1908 до 1913 рр. припадає пік активності жіночих організацій у напрямку боротьби за надання виборчих прав. У цей час на розгляд парламенту було подано низку законопроектів, що передбачали різні умови надання жінкам права голосу на національному рівні. На заваді їхньому прийняттю стояли протидія уряду, невизначеність позицій політичних партій й самих жіночих організацій щодо умов надання жінкам виборчих прав, а також різні настрої у суспільстві щодо вказаного питання.

Про ставлення британського суспільства до перспективи надання жінкам права голосу свідчать результати опитувань. Одне з них у червні 1908 р. було проведено газетою «The Daily Express» серед аристократії і середніх верств населення, представників різних професій, членів парламенту, відомих суфражистів і їхніх опонентів. У результаті, за надання жінкам політичних прав проголосували 67 556 жінок та 39 201 чоловік; проти – 60 047 чоловіків та 49 942 жінки. Сумарна більшість висловилася проти надання жінкам виборчих прав (109 989 опитаних), у той час як за їхнє надання виступили 106 757 осіб [2, с. 74]. Але, якщо порівнювати результати опитування лише жіночої частини респондентів, бачимо, що більшість з них була за отримання виборчого права.

Наприкінці лютого 1908 р. з перевагою у 179 голосів пройшов друге читання законопроект, внесений лібералом Х. Стенджером (вперше представлений У. Діккінсоном у 1907 р.). Він передбачав надання права голосу жінкам на тих же умовах, що і чоловікам [10, р. 116]. Білл «завис» на етапі розгляду в комітеті. Уряд відмовився робити будь-які кроки для його просування.

На початку квітня, трохи більше, ніж через місяць після голосування за вказаний білл, ліберальний уряд очолив Герберт Асквіт. Він обіймав посаду прем'єр-міністра Великої Британії впродовж 1908–1916 рр. і був відомий своїми антисуфражистськими поглядами. Діяльність Асквіта наклала відбиток на тактику і подальші дії учасниць жіночого руху, а також була однією з головних при-

чин невдач суфражистських біллів. Сам же прем'єр-міністр став мішенню для критики і героєм суфражистських карикатур (рис. 4).

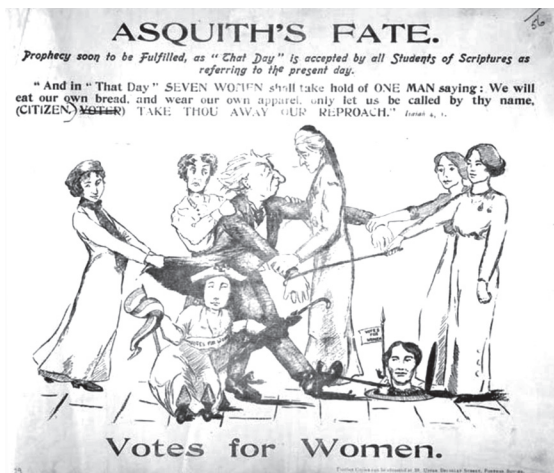

Рис. 4. «Доля Асквіта»

Зокрема, у поданій карикатурі, сюжет якої запозичений з «Книги пророка Ісаї» (Гл. 4, 1), стверджувалося, що «пророцтво незабаром здійсниться... і захоплять сім жінок за одного чоловіка у той день, і скажуть: «свій хліб будемо їсти і свій одяг будемо носити, тільки нехай будемо називатися ім'ям твоїм (ГРОМАДЯНИН-ВИБОРЕЦЬ) – зніми з нас ганьбу» [14].

Незважаючи на свою достатньо відверту антисуфражистську налаштованість, Герберт Асквіт маніпулював проблемою надання жінкам виборчих прав під час передвиборчої кампанії. Так, у своєму виступі 10 грудня 1909 р. він зобов'язався : якщо після виборів буде сформовано новий ліберальний уряд, то за його правління буде ухвалено закон про виборче право для жінок [3].

На парламентських виборах 1910 р. Ліберальна партія отримала непереконливу перемогу, а у Палаті громад, з ініціативи лейбористського депутата Генрі Брейлсфорда, був створений міжпартійний Погоджувальний комітет для підготовки законопроекту про надання політичних прав жінкам [1, с. 382]. За період з 1910 до 1912 рр. на розгляд парламенту було внесено три погоджувальні біллі, але жоден з них не був прийнятий.

Показово, що сучасники парламентських перипетій навколо суфражистської проблеми, незважаючи на передвиборні обіцянки Асквіта, вважали перспективу надання жінкам виборчих прав малоімовірною за каденцій діючих уряду і парламенту, про що свідчать результати розгорнутих інтерв'ю з відомими діячами у галузі науки, етики, мистецтва, політики й економіки, опублікованих на початку лютого 1911 р. газетою «The New Age» [4, р. 1–15]. Серед причин, які унеможливають прийняття цього рішення, респонденти називали той факт, що від надання права голосу жінкам виграють соціалісти і консерватори, що було вкрай не вигідно правлячим лібералам. Також вони пов'язували невдачі суфражистських законопроектів безпосередньо з особою прем'єр-міністра Асквіта і вказували на інші, більш важливі проблеми, які стояли перед тогочасним парламентом – реформування Палати лордів (ця необхідність була зумовлена кризою 1909 р., коли Палата лордів відмовилась ухвалити бюджет) та гомруль [4, р. 4, 7, 9].

У відповідь на ігнорування суфражистських вимог і недотримання обіцянок з боку уряду, мілітантки розпочинають нові, ще більш радикальні акції протесту – розбиття вітрин, руйнування полів для гольфу, підпад, а іноді навіть підрив будинків, пошкодження власності за допомогою кислоти, нищення культурних цінностей [8] тощо. У своїй публічній промові після виходу з в'язниці Еммелін Панкхерст 17 жовтня 1912 р. у Королівському Альберт-Холі в Лондоні закликала: «Ті з вас, хто може розбивати вікна, розбивайте їх. Ті з вас, хто все ще здатен нищити майно, щоб довести урядові, чим загрожує його відмова надати жінкам виборчі права..., робіть це... Я закликаю учасників мітингу до повстання» [12, р. 217].

У той час як суфражетки оголосили війну приватній власності, помірковані суфражистки прийняли рішення про відхід від своєї давньої політики позапартійності і почали переговори щодо співпраці з Лейбористською партією. Згоди було досягнуто у липні. НСЖСТ погодився надавати фінансову та організаційну підтримку кандидатам від Лейбористської партії, насамперед у тих виборчих округах, де поряд з ними балотувались кандидати антисуфражистського спрямування.

Паралельно НСЖСТ продовжував проведення мирних кампаній. Зокрема, 18 червня 1913 р., з ініціативи Кетрін Харлі, стартувала суфражистська акція під назвою «Паломництво до Лондона».

Метою цього заходу було показати урядові, що велика кількість британських жінок прагне отримати право голосу. Учасники розділилися на три великі групи, кожна з яких мала власний маршрут до Лондона.

В останній день акції, 26 липня 1913 р., у Лондоні зібралось близько 50 000 жінок. Зібрання проходило спокійно, без конфліктів. Як було зазначено у газеті «The Times», цей марш також був частиною кампанії проти насильницьких методів боротьби, які використовував у своїй діяльності ЖСПС [13].

Таким чином, зважаючи на посилення активності суфражистів у перші десятиліття ХХ ст., їхня діяльність не могла залишитись поза увагою преси. Крім висвітлення основних подій у парламенті, громадських заходів суфражистів, результатів опитування громадськості щодо суфражистського питання, боротьба жінок за право голосу знайшла своє відображення у карикатурах, зміст яких залежав від позиції редакції видання, їхніх авторів та політики держави. Нерідко жінок висміювали, вказуючи на «абсурдність» їхніх вимог. Особливої критики зазнало войовниче крило суфражистського руху.

На основі аналізу джерел та літератури можна констатувати, що впродовж 1905³/1913 рр. розгляд суфражистських законопроектів у парламенті відбувався з перемінним успіхом. Частина з них Палата громад приймала у другому і навіть третьому читаннях, але жоден з представлених біллів так і не став законом.

Серед причин їхнього провалу можемо назвати такі:

– Значна частина членів партій не вважала за потрібне надавати жінкам виборчі права. Ті ж представники політичних партій, які не заперечували такої необхідності, не могли погодити свої точки зору у визначенні кола жінок, яким потрібно було надати право голосу.

– Наявність інших проблем, що потребували негайного вирішення (зокрема, проблема надання самоуправління Ірландії).

– Завдяки кількісній перевазі, жінки мали б більший вплив на формування складу парламенту; до того ж чоловіча частина населення болісно сприймала можливість входження жінок до парламенту як депутатів.

– Діяльність Герберта Асквіта, що обіймав посаду прем'єр-міністра у 1908³/1916 рр. і був відомий своїми антисуфражистськими поглядами.

– Опозиційне ставлення до змін з боку значної частини населення країни (як чоловіків, так і жінок).

Література:

1. Чикалова И. Р. Идеология и политические действия британских консерваторов и лейбористов в отношении женщин / И. Р. Чикалова // Журнал исследований социальной политики. – 2003. – № 3/4. – С. 371–393.

2. Школьников И. А. Суфражизм и политические партии Великобритании: 1867-1918 гг. : дисс.... на соискание науч. степени канд. ист. наук / Школьников Игорь Александрович. – Иваново, 2002. – 186 с.

3. Школьников И. А. Суфражизм и политические партии в Великобритании в середине XIX – начале XX вв. : опыт взаимодействия [Электронный ресурс] / И. А. Школьников, О. В. Шнырова // Гендерная реконструкция политических систем. – СПб. : «Алетейя», 2004. – Режим доступа к изд. : <http://ecsocman.hse.ru/text/19187130/>. – Название с экрана.

4. A women's suffrage supplement // The New Age. – 1911. – 2 February. – Vol. VIII. – №. 14. – P. 1–15.

5. Haselden W. K. Suffragettes / W. K. Haselden // The Daily Mirror. – 1906. – 29 Apr.

6. Haselden W. K. Suggestions for Suffragettes. How to really get the vote / W. K. Haselden // The Daily Mirror. – 1909. – 16 Nov.

7. Haselden W.K. Woman's suffrage: Will they get it / W. K. Haselden // The Daily Mirror. – 1907. – 29 Nov.

8. How the Rokeby Venus, bought by the nation for £45,000, was slashed with a chopper by a suffragette in the National Gallery // The Daily Sketch. – 1914. – 11 March. – front page.

9. Offen K. European Feminisms 1700-1950: A Political History / K. Offen. – Stanford, CA : Stanford University Press, 2000. – 554 p.

10. Outside the gates. Women // The British journal of nursing. – 1908. – 8 Feb. – P. 116.

11. Partridge B. The Dignity of the Franchise [Electronic resource] / B. Partridge // The Punch. – 1905. – Mode of access : http://www.bl.uk/learning/histcitizen/21cc/struggle/suffrage/sources/sources_intro.html. – Title from the screen.

12. Pugh M. The March of the Women: A Revisionist Analysis of the Campaign for Women's Suffrage, 1866-1914 / M. Pugh. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 303 p.

13. Simkin J. Emancipation of Women: 1780-1920 [Electronic resource] / J. Simkin // Spartacus Educational. – Mode of access : <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/women.htm>. – Title from the screen.

14. The campaign for suffrage – source material [Electronic resource] // The British Library. – Mode of access : <http://www.bl.uk/learning/histcitizen/21cc/struggle/suffragettes1/asquith1/asquith.html>. – Title from the screen.

Залеток Н. В. Освещение проблемы предоставления женщинам избирательных прав в средствах массовой информации Великобритании (1905–1913 гг.)

Исследованы особенности взаимодействия активистов женского движения и британских политических сил в контексте борьбы за предоставление женщинам избирательных прав. Акцентируется внимание на ключевых позициях в освещении средствами массовой информации политического неравенства женщины и деятельности суфражистского движения в Великобритании.

Ключевые слова: женщина, право голоса, суфражистское движение, средства массовой информации.

Zalietok N. V. The illumination of the women's suffrage problem in the mass media of Great Britain (1905–1913)

In the modern world, on the wave of revision of traditional stereotypes through the prism of gender analysis, the views about the place of women in society are undergoing significant changes. In this context, the history of the struggle for women's suffrage appears in the new light, and therefore requires a deeper analysis.

British suffrage movement is a unique phenomenon in British history. Due to the increased activity of the suffrage campaigners in the first decades of the XX century, they could not stay out of view of society. First of all, they had attracted attention of the mass media.

The peculiarities of interaction between activists of the women's movement and British political power in the context of the struggle for women's suffrage have been studied. Attention is accented on the key positions of reflection by mass media of the women's political inequality and the suffrage movement activity in Great Britain. The investigation is based on the analysis of British periodicals.

The author concludes that in addition to coverage of the major events in the House of Commons, public suffrage meetings and results of polling on the suffrage question, the struggle for women's right to vote is reflected in the cartoons. Their content was depended on the positions of editorial boards, their authors and state policy. Often in these cartoons women were laughed at and

their claims were pointed as «absurdity». Particular criticism has undergone the militant wing of the suffrage movement.

The reasons of the failures that have befallen the suffrage bills in 1905–1913 include: 1) inconsistent views of political parties and individual MPs on the terms of women's enfranchisement; 2) there were other urgent problems to resolve (for example, Home Rule for Ireland); 3) fears that women, due to their numerical superiority in the population, will have a greater impact on the formation of the British Parliament than men have had, and will be able to become MPs; 3) opposition of the Prime Minister Herbert Asquith to the claims of the suffrage campaigners; 4) opposition of the part of British society (both men and women) to proposed changes.

Key words: *woman, franchise, suffrage movement, mass media.*